

u Veneciji bez potomaka.¹²⁶ U vrijeme kada je preminuo, riječko-karlovački Vranyczanyji bili su jedna od najbogatijih riječkih trgovačkih i brodovlasničkih kuća¹²⁷ koja je prvobitnu očevu flotu od tri broda povećala u razdoblju od 1848. do 1852. za čak tri jedrenjaka duge plovidbe,¹²⁸ a do 1901. flota riječko-karlovačke grane proširila se na sveukupno 14 velikih brodova, od čega tri parobroda od kojih je jedan vrlo rano potonuo.¹²⁹ S tom su flotom braća i njihova djeca većinom vodili trgovinu hrastovim dužicama u Italiju i Francusku sve do izbijanja Prvoga svjetskog rata, kada je ta trgovina zamrla.

Ambrozov ogranak

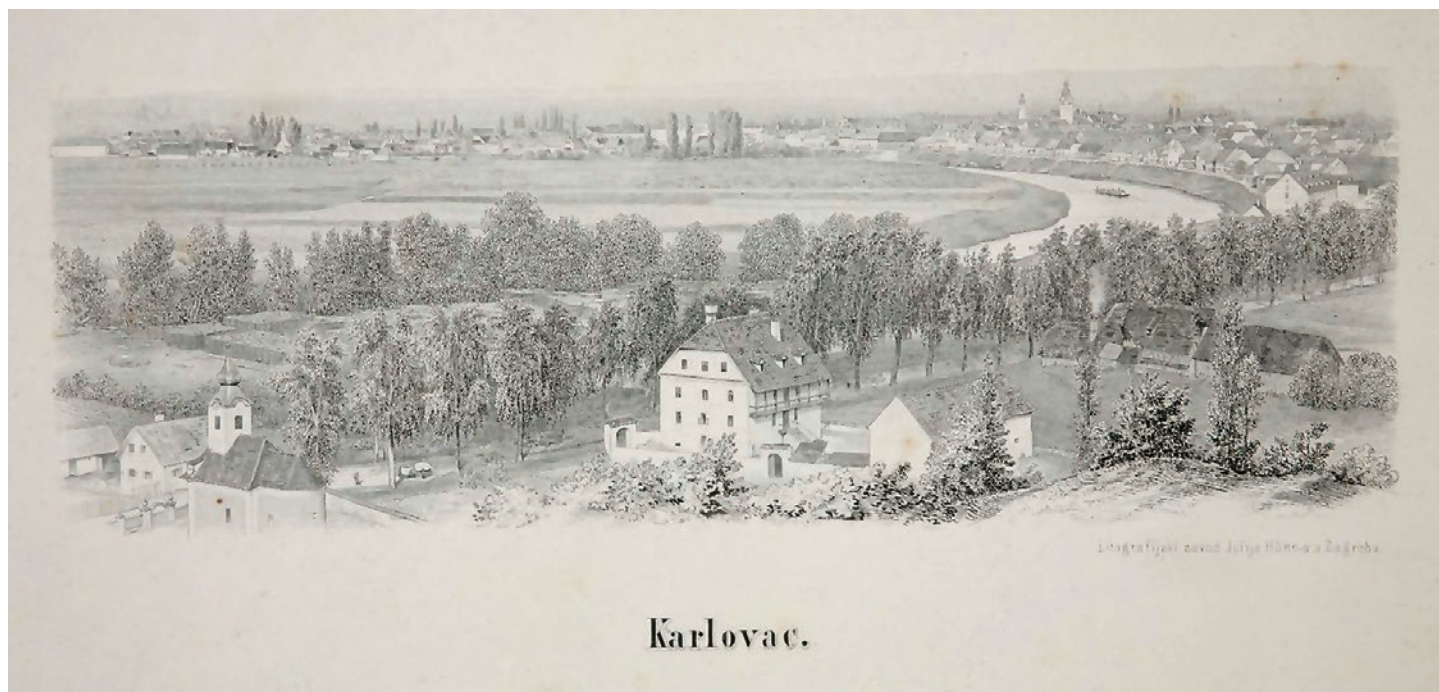
Utemeljitelj prvog ogranka riječko-karlovačke grane bio je *Ambroz ml.* (1801–1870). U gospodarskom i kulturno-političkom životu Banske Hrvatske prisutan je od 1833, kada ga je otac otpravio u Karlovac da zajedno s bratom Nikolom vodi podružnicu obiteljske tvrtke koja se bavila trgovinom drvom na veliko.¹³⁰

Karlovac je u to doba već nekoliko desetljeća bio najživlje trgovačke središte na području današnje Hrvatske. Zahvaljujući povoljnom geografskom položaju na kopnenom putu koji ga je preko sjeverozapadne Hrvatske spajao s Kranjskom i Štajerskom na jednoj i jugozapadnom Ugarskom na drugoj strani te položaju posljednje riječne luke na sustavu plovnih rijeka Dunava, Save i Kupe prema Jadranskom moru, Karlovac se u 18. stoljeću razvio u glavno tranzitno središte i istovarnu luku za raznu robu, pretežito pšenicu, kukuruz, duhan u listu, vunu, vosak, med, drvo i dr., koja je iz Ugarske i Slavonije riječnim brodovima dovožena do Karlovca, a zatim novosagrađenim cestama Karolinom (1728–1732), Jozefinom (1770–1779) Lujzijanom (1803–1811) odvožena preko Gorskoga kotara prema moru i lukama Senju, Bakru i Rijeci.¹³¹ Još 1780. u Karlovcu se pretovarilo 100 000 mjera žita, dok je taj broj u prvoj četvrtini 19. stoljeća, kada se Vranjicani uključuju u tu trgovinu, iznosio čak 3 000 000 mjera žita.¹³²

Da bi brodovi s teretima mogli lakše pristajati, na desnoj obali Kupe izgrađena su nova pristaništa koja su omogućavala izravan pristup kola s konjima do lađe radi lakšeg istovara. Radi skladištenja robe u vrijeme kada je zbog vremenskih neprilika bilo nemoguće probiti se kopnenim putovima do mora, od Karlovca prema Dubovcu podignuta su brojna skladišta, a za popravak i gradnju brodova i jedno brodogradilište.¹³³ Razvoj trgovine uvjetovao je i razvoj drugih gospodarskih grana, od kojih se uz obrt osobito ističe ugostiteljstvo jer se za potrebe smještaja brojnih stranih i domaćih trgovaca podižu brojna svratišta i gostionice. Taj veliki rast bio je praćen i znatnom promjenom izgleda grada koji se u to vrijeme naglo proširio izvan bedema utvrđene jezgre na nekad prazno područje prema Kupi, gdje su bogati karlovački trgovci podigli kuće, skladišta i trgovine, a ugostitelji uz rijeku brojna svratišta i gostionice.

Preko živih trgovačkih veza karlovačko građanstvo bilo je u doticaju sa svim suvremenim društvenim gibanjima pa ne čudi da je vrlo rano prihvatilo ideje hrvatskoga narodnog preporoda te postalo nositeljem niza važnih gospodarskih inicijativa i akcija.

U takvu se Karlovcu našao Ambroz ml. Shvativši da je jedna od glavnih prepreka daljnjem razvoju Karlovca, a i šire hrvatskoga gospodarstva, slaba ili tehnološki zaostala prometna povezanost, pokazao je veliko zanimanje za pitanje poboljšanja prometnih uvjeta u sjevernoj Hrvatskoj i u pogledu željezničkog prometa, i u riječnoj plovidbi. Najprije je 1837. inicirao osnivanje *Društva Zaminaca na rijeci Kupi* sa zadaćom osiguranja radnika i životinja za vuču brodova te poboljšanja tehničkih uvjeta za brodarenje na riječnom toku između Siska i Karlovca, a zatim je 13. prosinca 1843. osnovao dioničko društvo *Savsko-kupsko društvo*

Julije Hühn, **Karlovac, pogled s Dubovca**, 1860.

parobrodjenja (njem. Kulpa-Save Dampfschiffahrts Gessellschaft) radi uspostave redovite prometne linije između Siska i Karlovca.¹³⁴ Društvo je iduće godine kupilo austrijski parobrod *Floridsdorf*, preimenovalo ga u *Sloga* te njime od 9. rujna 1844. do potonuća 14. rujna 1845. (zbog udara u podvodni panj neuređenoga korita Save) za plovidbu održavalo redovite linije između Siska i Zemuna.¹³⁵ Ambroz se podjednako angažirao i na bržoj izgradnji željezničkih pruga te je spadao u širi krug riječkih i karlovačkih gospodarstvenika koji su se 1843. zauzeli za gradnju ugarsko-hrvatske željezničke magistrale od srednjeg Podunavlja do istočne obale Jadrana preko Vukovara, Siska i Karlovca do Rijeke.¹³⁶ Usto je bio prvi predsjednik Trgovačkog (mjeničkog) suda koji je 1841. osnovan u Karlovcu i čija se nadležnost protezala na čitavu Bansku Hrvatsku te Vojnu krajinu.¹³⁷

Kao jedan od najuglednijih karlovačkih stanovnika priključio se ilirskom pokretu te je s istomišljenicima 1. ožujka 1838. osnovao Ilirsko društvo čitanja,¹³⁸ a tijekom 1844. i 1845. u vrijeme kada se iz Karlovca preselio u Zagreb, s bratom Nikolom u Beogradu financira tiskanje političke brošure Narodne stranke *Branislav*, koju je po bosiljevskom vlastelinu i grofu Albertu Nugentu parobrodom *Sloga* tajno prenosio u Bansku Hrvatsku.¹³⁹ Bio je i među prvacima hrvatskoga narodnog pokreta koji su bili dobro povezani s krajiškim časnicima, što je Bečki dvor doživljavao s najvećim nepovjerenjem jer nisu odobravali politiku sjedinjenja Banske Hrvatske i Vojne Krajine.¹⁴⁰

Ambroz ml. Vranyczany-Dobrinović (1801-1870)

Križar, bakreni novac u vrijednosti od jednog krajcara, kovan od 1849. u zagrebačkoj kovnici po nalogu bana Josipa Jelačića i na inicijativu Ambroza ml. Vranyczanyja.

1862. stekli nasljedni barunat. Iduće godine Ambroz se povukao iz političkog života darovavši prethodno, zajedno sa svojim bratom Nikolom, 10 000 forinti za osnutak Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

U braku s Terezom pl. Modrušan Ambroz ml. je imao samo kćer *Klotildu* (1837–1912) udanu *contessu* Buratti. Kako Klotilda nije imala potomaka, s njome se ugasila Ambrozova linija barunske grane. Svoju palaču Dverce na Katarinskom trgu sa svim skupocjenim inventarom oporučno je ostavila gradu Zagrebu.

Nikolin ogranak

Utemeljitelj drugog ogranka barunske grane bio je *Nikola* (1804–1876). Djetinjstvo i mladost proveo je u Zagrebu i Rijeci, gdje se školovao u riječkoj gimnaziji. Nakon školovanja uključio se u rad obiteljskoga poduzeća, a 1833. s bratom Ambrozom napustio je Rijeku i odselio se u Karlovac, gdje su se uključili u trgovinu hrastovih dužica. U tom poslu Nikola je ostao sve do smrti, a 1854. u Dubovcu kraj Karlovca utemeljio je danas nadaleko poznatu Karlovačku pivovaru.¹⁴⁴ U zgradi pivovare također je djelovala tvornica peći, koju su Vranyczanyjevi 1874. prodali Petru Dragutinu Turkoviću, Janku Modrušanu i Albertu Heinrichu. Od 1896. cijeli je kompleks u vlasništvu sarajevskoga pivara Aschenbrennera.¹⁴⁵

Iako je Nikola općenito manje sudjelovao u hrvatskom javnom životu od brata Ambroza ml., intenzivno je sudjelovao u društvenom i gospodarskom životu Karlovca, osobito unutar skupine rodoljubno orijentiranih stanovnika grada. Tako je, među ostalim, na njegovu inicijativu u Karlovcu već 1838. otvoreno *Ilirsko društvo čitanja*, što je nakon varaždinskoga *Varaždina* bila druga ilirska čitaonica u Banskoj Hrvatskoj,¹⁴⁶ a na njezinoj osnivačkoj skupštini Nikola je izabran za jednog od četiri savjetnika toga društva.¹⁴⁷ Iako se utjecaj rodoljuba

Nikola Vranyczany-Dobrinović (1804–1876)